
Національна академія наук України
Національний науково-природничий музей НАН України
Українське теріологічне товариство

Серія: Праці Теріологічної Школи, випуск 8
Proceedings of the Theriological School, volume 8

---

www.terioskola.org.ua

ФАУНА В АНТРОПОГЕННОМУ СЕРЕДОВИЦІ

Праці Теріологічної Школи
Випуск 8

(за редакцією Ігоря Загороднюка)

Луганськ — 2006

УДК 59(477)

Фауна в антропогенному середовищі / За редакцією І. Загороднюка. — Луганськ, 2006. — 245 с. (Серія: Праці Теріологічної Школи, випуск 8).

Fauna in anthropogenic environments / Edited by I. Zagorodniuk. Luhansk, 2006, 245 p. (Series: Proceedings of the Theriological School, volume 8).

Випуск присвячено питанням існування та виживання фауни у антропогенно змінному середовищі. Розглянуто різні аспекти вивчення фауни: методологічні питання, огляди адвентивної фауни, поняття синантропів та урбофілів, рівні адаптованості видів до дії антропогенного фактору, тенденції історичних змін фауни, структури і динаміки популяцій, особливості існування видів в урболандшафті та в умовах заповідного режиму, біота яких зазнає опосередкованого антропогенного впливу. В основу випуску покладено статті, підготовлені за результатами роботи XII Теріологічної школи-семінару "Синантропія ссавців та фауна урбоєкосистем".

Інформація про серію "Праці Теріологічної Школи"

Серія "Праці Теріологічної Школи" є виданням Українського теріологічного товариства НАНУ. Серія започаткована 1998 року і зареєстрована як подовжене видання НАН України. Всі видання серії розміщено в електронному вигляді у форматі PDF на web-сайті Українського теріологічного товариства — www.terioshkola.org.ua (розділ "бібліотека"). Головний редактор серії — заступник голови УТТ проф. Ємельянов Ігор Георгійович; Науковий редактор та упорядник видання — Загороднюк Ігор Володимирович

Редакційна колегія серії "Праці Теріологічної Школи"

Волох Анатолій Михайлович — доктор біологічних наук, Мелітополь
Гайченко Віталій Андрійович — доктор біологічних наук, Київ
Годлевська Олена Вікторівна — спеціаліст біології, Київ
Дикий Ігор Васильович — кандидат біологічних наук, Львів
Дулицький Альфред Ізраїлович — кандидат біологічних наук, Сімферополь
Єстаф'єв Ігор Леонідович — кандидат біологічних наук, Сімферополь
Ємельянов Ігор Георгійович — доктор біологічних наук, член-кореспондент НАНУ, Київ
Загороднюк Ігор Володимирович (науковий редактор) — кандидат біологічних наук, Луганськ
Крочко Юлій Іванович — доктор біологічних наук, Ужгород
Лобков Володимир Олексійович — кандидат біологічних наук, Одеса
Постава Томаш — доктор біологічних наук, Краків

Над випуском працювали:

науковий редактор — І. Загороднюк, коректор — Ю. Зізда, редактор Л. Годлевська

- © Національний науково-природничий музей НАН України, 2006
- © Українське теріологічне товариство НАН України, 2006
- © Ігор Загороднюк, 2006: ідея, впорядкування, редагування, верстка

ISBN 966–02–0692–5 (серія)
ISBN 966–02–3986–6 (Випуск 8)

Видання здійснено за сприяння
Наталії Зубицької та екологічної організації "Зелена Планета"

Зміст

Передмова редактора	5
Загальна частина	
<i>Годлевская Е., Вишневский Д., Атамась Н.</i> Синантропизация фауны: вопросы терминологии	6–13
<i>Гулай В.</i> Класифікація тварин за рівнем їх адаптованості до антропогенної трансформації середовища	14–17
<i>Загороднюк І.</i> Адвентивна теріофауна України і значення інвазій в історичних змінах фауни та угруповань	18–47
<i>Селюніна З., Уманець О.</i> Зміни природних комплексів Північного Причорномор'я під впливом природних та антропогенних гідрологічних чинників	48–51
<i>Скорород О., Русіна Л.</i> Поліморфізм забарвлення тварин у місті: огляд теми	52–55
Популяції	
<i>Вишневский Д.</i> Половая структура популяций мелких млекопитающих зоны отчуждения Чернобыльской АЭС	56–58
<i>Волох А., Кашкарёва А.</i> Некоторые особенности эмбрионального развития асканийского благородного оленя (<i>Cervus elaphus</i>)	59–64
<i>Волох А., Янушевская Ю.</i> О сибирском лемминге (<i>Lemmus sibiricus</i>) — обитателе не-трансформированных ландшафтов на Гыданском полуострове	65–70
<i>Дулицький А., Дулицька О.</i> Білка-телеутка та її теперішній статус у Криму	71–74
<i>Жила С.</i> Вовки і дикі собаки: порівняльна екологія, поведінка, менеджмент	75–80
<i>Ковалева О., Бурдо Е., Кобозева Н., Глазко Т.</i> Разнообразие меж- и внутривидовых мутационных спектров у некоторых видов мышевидных грызунов	81–85
<i>Мякушко С., Степаненко М.</i> Зміни вікової структури популяцій двох видів лісових гризунів під час багаторічної динаміки чисельності	86–90
<i>Наглов В.</i> Полевая мышь <i>Apodemus agrarius</i> (Mammalia, Muridae) в Харьковской области	91–99
<i>Ткачук Ю.</i> Современное состояние популяции рыси (<i>Lynx lynx</i>) на Буковине и её зависимость от влияния антропогенного фактора	100–105
Синантропи і свійські ссавці	
<i>Городна О., Маріуца А., Глазко В.</i> Популяційно-генетичні характеристики вівці свійської та барану сніжного за молекулярними маркерами	106–110
<i>Евстафьев И.</i> Мелкие млекопитающие в населенных пунктах Крыма: эколого-фаунистические аспекты	111–119
<i>Загороднюк І.</i> Загибель тварин на дорогах: оцінка впливу автотранспорту на популяції диких і свійських тварин	120–125
<i>Зізда Ю.</i> Оцінки різноманіття кольорових форм вивірки (<i>Sciurus vulgaris</i>) у синантропних і природних місцезнаходженнях Закарпаття	126–132
<i>Саварин А.</i> О поимке белозубки малой в городской черте Гомеля	133–135

<i>Товтинец Н., Евстафьев И., Карасева Е.</i> Склонность к синантропии обыкновенного хомяка (<i>Cricetus cricetus</i>) по наблюдениям в Крыму	136–145
<i>Турчанінова В., Майборода Л.</i> Поширення гельмінтозів у місті Лисичанську та вміст овоцидів у відходах хімічного виробництва	146–150
<i>Черемних Н.</i> Зміни щільності популяцій трьох видів мишоподібних гризунів в урбаністичному градієнті	151–156

Фауна та угруповання

<i>Евстафьев И., Товтинец Н., Леженцев Б., Альянаки Л., Овдиенко Н., Костенко А., Леженцев В.</i> Териофауна и природно-очаговые инфекции в Крыму	157–159
<i>Жила С.</i> Вовк, дикі копитні та велика рогата худоба на півночі Житомирщини: вибірковість хижацтва	160–164
<i>Зенина И.</i> Мелкие млекопитающие трансформированных территорий Центрального Полесья	165–174
<i>Наглов В., Ткач Г., Зоря А.</i> Землеройки Харьковской области, их эктопаразиты и эпизоотическое значение	175–185
<i>Резник А.</i> Питание орлана-белохвоста в Луганской области и роль млекопитающих в спектре его жертв	186–190
<i>Роженко М.</i> Живлення деяких хижих ссавців у антропогенному ландшафті Причорномор'я	191–200
<i>Ружіленко Н.</i> Антропогенний вплив на популяції хижих ссавців в межах території Середнього Придніпров'я	201–205
<i>Сагайдак А., Самчук М.</i> Вплив пірогенних сукцесій на мисливську теріофауну боліт РЛП "Міжрічинський"	206–209
<i>Шпак А.</i> Новые данные относительно фауны рукокрылых Белорусского Поозерья	210–211

Проблеми охорони

<i>Боровик Е.</i> Динамика численности сурка (<i>Marmota bobac</i> Muller, 1776) на территории заповедника «Стрельцовская степь»	212–216
<i>Дулицький А.</i> О некоторых терминах, проблемах и практике заповедного дела	217–222
<i>Капталъян А., Сипко Т., Медведев И.</i> О роли антропогенных факторов в формировании пространственно-временной и поведенческой структуры вольноживущей борисовской популяции зубров	223–231
<i>Парнікоза І.</i> Основні можливості науковців в практичній природоохороні	232–233
<i>Русин М.</i> О некоторых особенностях резерватогенных сукцессий в степных заповедниках (на примере териофауны)	234–239
<i>Тимошенко В.</i> Редкие наземные млекопитающие заповедника Хомутовская степь в условиях антропогенного пресса	240–244

Передмова редактора

Сучасний стан розвитку фауни характеризується небаченими досі масштабами її змін, значною мірою спровокованих найпотужнішим на сьогодні чинником — антропогенним фактором. Ці зміни полягають як у спланованих людиною інтродукціях видів у склад місцевої фауни, так і у природних інвазіях, викликаних руйнацією природних бар'єрів. Іншим потужним чинником є зміни аборигенної фауни, що так само визначаються присутністю людини. Практично кожний вид, кожне фауністичне угруповання і кожна екосистема знаходяться під впливом людської діяльності і мусять пристосовуватися до цього. Стосується це і успішних інвайдерів, які стали невід'ємною частиною синантропних фаун, і тих видів, чиє благополуччя визначається відсутністю антропогенного фактору і які включені до червоних списків. Так само не обійшли антропогенні зміни середовища і ті види, які ми сприймали і дотепер сприймаємо як представників найбільш незайманої людиною природи, у тому числі великих хижаків, що також потерпають від антропогенних впливів і змушенні змінювати свою поведінку і просторовий розподіл.

Тема антропогенних змін фауни вже давно актуалізована у багатьох країнах світу. В Україні цьому колу питань присвячено доволі незначну літературу і лише окремі наукові зібрання. Очевидно, що зміни середовища, викликані людиною, у першу чергу, мають позначитися на стані природних популяцій ссавців, які почасти мають ті самі вимоги до середовища, що і людина, і претендують на користування тими самими просторовими і трофічними ресурсами. Конфлікт цей викликаний поведінкою самої людини як головного адвентиста, і подальша доля дикої фауни залежатиме від того, як людина надалі змінюватиме середовище і якою мірою буде враховувати вимоги до цього середовища диких звірів, а також від того, які саме пристосування до дії антропогенного фактора виявляють у себе або вироблять ссавці. Власне, цей комплекс питань і став головною темою 12 Теріологічної школи-семінару, що проходила в Луганську 24–29 листопада 2006 року на базі Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка та його Природничо-географічного факультету.

Цей випуск праць Теріологічної школи містить добірку статей, що представлені за темами доповідей і круглих столів, проведених під час роботи 12-ї школи. Робота над рукописами зайняла шість місяців, і ми тепер маємо змогу тримати в руках це унікальне видання. Вважаю своїм приємним обов'язком згадати імена тих колег, завдяки сприянню яких відбулися ця школа і це видання. Наталія Зубицька, напрочуд тонка і натхненна людина, відома в усіх куточках нашої країни своїми прагненнями зробити здоровішими і людей, і природу, і довкілля, допомогла знайти кошти на проведення Школи і на поліграфічні витрати. Віктор Дрель, декан природничо-географічного факультету і відомий дослідник адвентивної рослинності Луганщини, доклав надзвичайних організаційних зусиль для успішної роботи семінару, еколого-туристичний клуб "Корсак", що об'єднує небайдужих до природи студентів ПГФ, згуртованих два роки тому нашим колегою Олександром Кондратенко, допоміг в організації семінару і впорядкуванні цієї збірки на всіх етапах роботи, оргкомітет 12-ї школи, у складі якого, окрім вже згаданих колег, були Олена Годлевська та Юлія Зізда, які доклали величезних зусиль для того, щоб ця збірка праць була успішно впорядкована, відредагована і видана.

Сподіваюсь, що це видання стане у пригоді всім колегам, які досліджують синантропну та адвентивну фауну, фактори вразливості видів, що вже потрапили на сторінки червоної книги, і фактори успіху тих видів, що входять до переліку карантинних, явища синантропізації фауни та еволюцію складу фауни та її окремих представників.

Ігор Загороднюк, голова Теріологічної школи